

פרשת ויקרא

**אֲשֶׁר נָשִׂיא יַחְטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲלֵקִיו אֲשֶׁר לֹא תַעֲשֶׂינָהּ בְּשִׁגְגָה
וְאָשָׁם... וְהֵבִיא אֶת קַרְבָּנוֹ שְׁעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים (ד, כב-כג)**

מצוות תוכחה

אשר נשיא יחטא - ללמדך שאם העם חוטא והמנהיג מעלים עינו ולא מוחה בחוטאים, הרי הוא נתבע על אותו עוון ונענש כמותם. כיוון שלציבור יש יראת כבוד מהמנהיג והם נשמעים לדבריו - ואם ימחה בהם יתכן שישובו מדרכם. משום כך, אם המנהיג מעלים עינו ולא מוחה בהם, הקולר תלוי בצווארו וחטאם רובץ על ראשו (כד הקמח תורה ב').

זהו המקור לדברי הגמרא שפוסקת שמי שבידו למחות באנשי ביתו ולא מוחה נענש על עוונות אנשי ביתו, בידו למחות באנשי עירו ואינו מוחה נתפס על אנשי עירו, בידו למחות בכל העולם כולו ולא מוחה נתפס על כל העולם כולו, כמו המעשה המובא שם בגמרא (שבת נד ע"ב).

ידוע הדבר ומפורסם העניין שכל אדם באשר הוא - מחזר אחר השלמות, ובפרט בדברים שהם בעלי משמעות גדולה עבורו.

אנשים נהנים מעצות בונות ומקדמות ומייעלות - מי באופן גלוי ומי באופן סמוי, ובדברים הרי גורל בני אדם אף משקיעים על כך ממיטב זמנם וכספם עד כדי מסירות נפש, והמפורסמות אינן צריכות ראייה. אך מחמת שאנו רוחשים חיבה יתרה לכל העקשנים המתוקים שאוהבים מסמכים מהשטח והסברים מתובלים במשלים ונמשלים - נעלה כאן לכבודם שלושה דוגמאות לדברינו, ואין ספק שזה יועיל גם לכולנו לחידוד הבנת המאמר - העוסק בנושא מאוד רגיש.

דוגמא ראשונה: כיצד בוחר מושיקו את בת זוגתו לעתיד? האם הוא ניגש לשדכן ומבקש ממנו שיסדר לו פגישה עם הרווקה הראשונה שמופיעה אצלו בפנקס - תהא מי שתהא? או שהוא עושה עבודת שטח ארוכה ועמוקה וחופר ונובר בכל פינה ונישה ובודק כל הצעה שמציעים לו - עד דלא ידע, וגם לאחר שנראה לו שההצעה הולמת אותו ומדובר בשידוך מנצח עם נתונים חלומיים - שידוך המתאים לו כמו מכסה לסיר ומתלבש עליו כמו כפפה על היד, למרות זאת הוא עדין לא רגוע והוא מחזר אחר כל בדל אינפורמציה על בת זוגו לעתיד, והוא שותה בצמא כל מידע שמוכן כל אדם למסור לו בעניין. שהרי מי יודע... אולי המידע הזה יהיה חיובי עבורו ויחכים אותו בפרטים חשובים...

דוגמא שנייה: לא עלינו... כאשר מושיקו עומד לפני ניתוח סבוך ומורכב הוא טורח ומחזר אחרי היועצים הטובים ביותר וליבו פתוח לקבל הצעות ייעול מכל מי שמוכן לסייע לו, והוא אף מוכן להוזיל למען כך ממיטב זמנו וכספו... אולי המידע החדש שישמע ישפר את חייו וייעל את בריאותו...

דוגמא שלישית: לפני שמושיקו קונה דירה הוא עושה בירור על הנכס המוצע לו, וטורח מאוד להשיג כל אינפורמציה בעניין. הוא מברר היטב האם הנכס לא משועבד... האם המוכר לא מתחזה לבעל הנכס... האם הדירה באמת מוצלחת - או שמא יש לה חיסרון שמסתירים ממנו... הרי כבר היו סיפורים שבהתחלה נראו "קומדיה" ובסוף הסתיימו "בטרגדיה" כאשר דירה בודדת נמכרה למספר אנשים בו זמנית והמוכר הרזה עם הארנק השמן עזב את הארץ כאשר הוא מותיר את שרשרת הקונים עם "מסמכים" ביד ללא הדירה... היו מקרים שהתברר שהנכס לוקה בתקלות בטיחות ודורש השקעה גדולה והקנייה כלל לא

פרשת ויקרא

הייתה כדאית וכו'...

אין פלא שבשלושת הדוגמאות הללו והדומים להם מושיקו פתוח לשמוע מידע מכל מי שרק אפשר - והוא שותה בצמא את דבריו של כל יועץ מזדמן.

והשאלה נשאלת: מדוע באמת מושיקו לא רואה בכך פחיתות כבוד והשפלה? למה שיתכופף לדעתם של אחרים ויקשיב להם? הרי מושיקו בטוח שמוחו פעיל ויעיל... שהוא בלש מומחה... שיש לו קליטה מהירה... שהחוש השישי שלו מושלם... אפילו סבתא שלו מאשרת שהוא חד בדרא - וגם אשתו מעידה שהוא חד גדיא... האם זה לא מספיק בשביל שיעשה כפי הבנתו ועומק חשיבתו הפוכה הברוכה והיצירתית? התשובה פשוטה!

בעניינים גורליים ומהותיים הגאווה הזוה הצידה והיוהרה נעלמת כליל, כולם מבינים שזה לא הזמן למשחקי כבוד ואסור לקחת שום סיכון, משום שהמחיר על כך עלול להיות מאוד יקר. לכן מושיקו טורח להשיג כל מידע.

ומי שנוהג אחרת ממושיקו... לא נעים להגיד - אבל אין ספק שזה לא נובע "מעודף שכל", אלא מחוסר בשלות ובגרות.

לאחר שהבנו היטב את הדברים הללו קל לנו יותר להבין את מה שמסתתר מאחרי המצווה שנקראת "תוכחה" שנצטוונו עליה בפסוק "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ" (ויקרא י"ט י"ז), מצווה נפלאה שהבורא העניק לנו אך ורק לטובתנו - ורבים לא יודעים היטב את התוכן המתוק של מצווה זו. מה כוונת המשורר?

לפני למעלה מ-3300 שנה עבר העולם אירוע נדיר ומיוחד, חתונה היסטורית אשר לא הייתה כמוה.

בחתונה זו נפתחו השמים, כסא הכבוד ירד על ההר, קולות וברקים ליוו את המעמד, ריח של שושנים מילא את החלל, עוף לא פרח, חמור לא נער, המלאכים הפסיקו את שירתם, דוד הזיז את הכינור הצידה, היונה מהתיבה של נוח שמטה את העלה, כל הבריאה עצרה את הנשימה והייתה מרוכזת בחתונה הנפלאה שנערכה בין עם ישראל לבורא עולם - בזמן מתן תורה.

במעמד מרגש זה זכה האדם היהודי להיבחר על ידי מלך המלכים מתוך כל המיליארדים ולקבל ממנו את התארים המתוקים והנפלאים של בְּנֵי בְּכֹרֵי (שמות ד' כ"ב), הַבְּנֵי יִקְרָא לֵי... יֶלֶד שְׁעָשָׁעִים (ירמיה ל"א י"ט), זכינו גם לשמוע את המילים המרגשות של וְאַכְשָׁתֶיךָ לִי לְעוֹלָם (הושע ב' כ"א), ומבואר בחז"ל שכל השבחים הללו שייכים בכל יהודי גם בזמן שהוא חוטא!

כן כן! גם בזמן שנפשו של האדם היהודי מוכתמת ברפש העבירות, עדין הוא מכונה בתואר "בני בכורי - בן יקר - ילד שעשועים", וגם אז הוא אהוב וחביב אצל ה' (מלבי"ם ירמיהו לא י"ט). ובאיזו זכות? בזכות התורה הקדושה.

אין ספק שהמידע הזה יקר מזהב ומפז ושווה יותר מכל הון וממון שבעולם, ומי שיתעמק בו יכול להתרומם מאוד בעבודת ה' ולהגיע לאהבת הבורא עד אין קץ. אלא שלמידע הזה יש עדכון קטן: יהודי יקר! נשמתך אומנם נמצאת בפסגה הגבוהה ביותר, יש לך את הקשר הכי חזק עם מלך המלכים, ובורא עולם אוהב אותך ואתה משובח בעיניו תמיד. אך אל תשכח שזה בזכות התורה - ועליך להתאמץ על קיום מצוותיה ולהיצמד להוראותיה ולא לסטות ממנה ימין ושמאל, ממש כמו עבד המתבטל לאדונו ומקיים את רצונו. שהרי ליהודי יש תואר נוסף. לא רק "בן יקר וילד שעשועים", אלא גם "עבד ה' - וכפי

פרשת ויקרא

שנאמר "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (ויקרא כ"ה נ"ה)

נציין רק שכלל לא מדובר בתואר משפיל חלילה - אלא "בהגדרת התפקיד של האדם היהודי", עד כדי כך שאפילו בחיר הנבראים משה רבנו, כאשר התורה רוצה לתאר אותו בשבח הכי רם ונישא - היא משתמשת בביטוי 'עבד נאמן', כפי שנאמר "עֲבָדֵי מִלְּפָנֶיךָ, בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא" (במדבר י"ב ז').

* ומה סוד העניין? מדוע היהודי מכוּנה גם בתואר "עבד ה' "?
כדי להזכיר לו כל הזמן שמטרתו ותכליתו זו עבודת ה' - עבדות לה', שהוא אמור לבצע באמצעות לימוד התורה ושמירת המצוות.

* ולמה ה' שם לאדם את המטרה והתכלית הזו? מדוע שלא יתן לו להיות פרפר חופשי ומאושר השותה צוף ושט בעולם כלבבו ועושה מה שבא לו?
משום שהבורא חפץ להיטיב עם האדם ולתגמל ולפנק אותו בפינוק המושלם והזך ביותר בעולם הבא - לנצח נצחים, לכן הוא נתן לו כאן בעולם תורה ומצוות - כדי שבאמצעותם ירכוש את השכר לעולם הבא.

* ולמה שה' לא יפנק את האדם בעולם הבא "בחינם" - מבלי התשלום של "שמירת התורה והמצוות"?
כדי שהאדם לא יתבייש "ממתנת חינם" שמקבל בעולם הבא, כמו העני המתבייש בקבלת הצדקה.

* אז שה' יעשה שהאדם לא יתבייש?
זאת ה' לא עושה! מחמת שחותמו אמת ועל פי האמת צריך שיהיה לאדם "בושה" - וכפי שגילה לנו המדרש שהבושה היא אחת משלושת המתנות שהאדם היהודי התברך בהן (מדרש תהילים א' י') עד כדי כך שמרוב עוצמתה הכבירה של הבושה ונחיצותה בעבודת ה' - היא אף נבחרה להיות הסימן הראשון מבין שלושת סימני היהדות - שהם "ביישנים רחמנים וגומלי חסדים" (יבמות ע"ט ע"א).

וכיוון שהאדם נבנה על פי "האמת המושלמת" שהבורא חקק בתורה - והוא צריך להיות ביישן, לכן הוא קיבל את המתנה של קיום התורה והמצוות בתור "עבודה" - כדי לתגמל אותה על ידה לעולם הבא, ואשרי המבין את דקות הדברים. ומי שלא מבין את עומק העניין, יאמר לעצמו כך:

הרי ה' מכנה אותי "בן יקיר וילד שעשועים", ה' אוהב אותי בכל הזמנים - גם כאשר אני מלא בחטאים ומצער אותו (מלבי"ם ירמיהו לא י"ט), וממילא אין ספק שהתורה והמצוות הם בונוס שקיבלתי מה' מרוב חיבה ואהבה.

ואם אני לא זוכה להבין זאת... זה בגלל שאני בעולם חומרי וגשמי והיצר מטעה אותי ובעצם זה חלק מניסיון הבחירה, וכעת אני נמצא במבחן האם אעבוד את ה' למרות הכל - או שחלילה אעבור על דבריו רק בגלל שאיני מבין את הנימוק והצורך שבקיום המצוות.

נ.ב. משום כך יש בתורה מצוות שהם בגדר "חוק" נטול טעם ושכל אנושי (אך מלא בשכל אלוקי), כדי לבדוק אם האדם מקיים גם את זה - בגלל שסוף סוף זה צו מאלוקים, או שהוא עושה סלקציה ומקיים רק את מה שהוא מבין. בנקודה הזו האדם נמדד ונבדק, ומכאן מתחילה בעצם כל עבודת ה' של האדם שהרי מה החכמה לעשות מה שמבינים?

זה בעצם גם מה שמסתתר בציווי "עשה לך רב" (אבות א' ו'), ובמצוות "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים י"ז י"א). האם האדם עושה מה שבא לו ומה שהוא מבין, או שהוא מוכן להתכופף לדעת "התורה" הטמונה בתוך דברי הרב, ולבטל את דעתו מול דברי ה'.

פרשת ויקרא

הרחבנו עד כאן את היריעה בכדי להרוויח מִסְפָּר דברים "על הדרך" - דברים שלא כולם שמים עליהם את הדגש ואצל רבים הם "חורים פתוחים"...

(א) בפתיחה של המאמר הפנמנו שבדברים חשובים כמו דירה ושידוך ובריאות - אנשים מחזרים אחר כל הערה בונה ומועילה, והם שמחים בה כמוצאי שלל רב.

(ב) חידדנו את ההבנה וההכרה שעבודת ה' והתורה ומצוותיה הם תכליתנו וחובתנו, וממילא אין ספק שיש להתייחס אליהם כבעלי ערך וחשיבות - לא פחות משידוך ובריאות וקניית דירה. וכמו ששם אנשים פתוחים לקבל ולהתייעל, השכל מחייב לנהוג כך גם במה שקשור לעבודת ה'.

(ג) העלנו את הנקודה שעבודת ה' זה "פרס" שקיבלנו מהבורא והיא זו שיצרה את המעלה והשבח שלנו על פני שאר הנבראים, והקנתה לנו את המעמד המרגש והיקר - את "המעמד המשפחתי" אצל הבורא.

(ד) הרחבנו את היריעה וביארנו מעט את מה שעומד מאחרי המצוות, כדי לחדד נקודה מסוימת שהיא מיסודי האמונה - דבר שתמיד נחוץ ומועיל לחיזוק עבודת ה'. (ומכיוון שרבים מקוראי העלון הם אחים יקרים שמתקרבים ליהדות - ירבו כמותם בישראל, העדפנו על הדרך להעלות לכבודם את הנושא קצת בהרחבה).

לאחר שהגענו עד הלום נתחיל להלום וללטש את היהלום, אשר טמון במצוות הנפלאה שנקראת "תוכחה":

אחד הכלים המייעלים את האדם ומשפרים אותו ומשלימים אותו, זו התוכחה. זה אומנם נראה "לא נעים", אך בפועל זה רק מועיל לאדם.

לדוגמא: מושיקו ממהר לחתונה הנמצאת בצפון הארץ, אך בטעות הוא נוסע בכיוון ההפוך. לפתע עוצר אותו מישהו ומעיר לו שהוא נוסע בכיוון הלא נכון, והוא מתרחק מהמטרה במקום להתקדם אליה. כיצד מושיקו יגיב על ההערה והביקורת הזו שהופנתה אליו? האם הוא יעס על זה שהעיר לו והציל אותו ברגע האמת מהחמצת המטרה? חלילה! אדרבא, הוא יודה לו על המידע החיוני.

אך למרבה הפלא, כל זה טוב ויפה בדוגמא הזו של הנסיעה. אך כאשר מעירים לאדם על מידותיו הלקויות ומעשיו הלא מושלמים, הוא נפגע מהדברים וקשה לו מאוד לקבל את הביקורת הבונה. ובאמת מדוע?

משום שכאשר מעירים לו על "כיוון הנסיעה", אזי דנים על בעיה חיצונית. אך כאשר מעירים לו על מידות ותכונות ומעשים - הוא מרגיש שהוא הבעיה ובעצם מתנגחים באופיו ויושרו, ולכן הוא נחסם מלקבל את המסר כדי לשמור על כבודו האבוד. (זה מה שטמון במשפט "אין אדם רואה נגעי עצמו" (נגעים ב' ה'). עד כדי כך יש לאדם סיבוך עם עצמו, שאפילו בינו לבין עצמו קשה לו להודות בטעויותיו.

הבעיה היא שאין אדם מושלם - ואין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. אם כן מה יהיה? הרי האדם עלול להיות עקום ופגום כל ימיו ולעבוד את ה' עם הרבה ליקויים, ולהפסיד שכר נצחי רב. לא חבל? (שהרי אף אחד לא ירצה להוכיח אותו "וכאילו" להתנגח בכבודו...)

משום כך - ומחמת שהבורא אוהב כל יהודי והוא חפץ בטובתו המושלמת, שתל הבורא בתוך התורה "פכינה נפלאה" הלא היא מצוות תוכחה, אשר באמצעותה כל אחד מְצוּנָה לעזור לרעהו להתייעל ולהיבנות ולתקן ולהשביח את עצמו.

פרשת ויקרא

כמובן שמדובר בנושא מאוד רגיש - וברור שיש ללמוד אותו כהוגן בטרם מוכיחים את הזולת, שהרי להוכיח את הזולת זה "דיני נפשות" פשוטו כמשמעו. וכפי שאף אחד לא הולך להיות מנתח על סמך החוש השישי שלו פן הוא יזיק במקום להועיל, ממש כך צריך לדקדק במלאכת "הוכחת הזולת" - ואין לאדם להוכיח את רעהו לפני שלמד היטב את גדרי ופרטי המצווה ופיתח את הכלים לכך, כמו: להוכיח בצורה מאוד עדינה וזהירה, "להאיר לשני" ולא "להעיר" לו, לפסול את "המעשה" - ולא את "עושה המעשה", לשדר חמימות ולעשות זאת מתוך רצון לשפר את השני - ולא כדי לשדר לו מסר בסגנון של תפסנו אותך... הנה גילינו שגם אתה לא מושלם... וכו'.

האמת היא שלא קל לשמוע תוכחה וביקורת - וקשה שבעתיים לומר אותה, וכפי שאומרת הגמרא:

* אמר רבי טרפון, תמה אני אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח...
 * אמר רבי אלעזר בן עזריה, תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה.
 * אמר רבי עקיבא, תמהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח (ערכין טז ע"ב). שיודע להוכיח - דרך כבוד, שלא ישתנו פני השומע מחמת הבושה (רש"י שם).

אך מצד שני, אל לו לאדם להימנע מלהוכיח את הזולת! שהרי זו מצווה מהתורה - בדיוק כמו המצווה של אכילת מצה בפסח ושתיית ארבע כוסות. גם התוכחה היא מצוות "עשה", ואותו בורא ציווה גם עליה.

ושמא יאמר אדם: הרי בגמרא שהוכרה לעיל ראינו שלהוכיח את הזולת זה פרויקט סבוך וקשה לביצוע, ממילא מתברר שמצוות תוכחה כבר לא רלוונטית לגבינו. לא כך?

ידע אדם זה שהחשבון הזה לא נכון! שהרי 'השולחן ערוך' גם ידע את הגמרא הזו, ולמרות זאת הוא כתב לנו את הלכות תוכחה וגדריה - ואף החפץ חיים המשיך במלאכה והרחיב את הנתונים, ואין ספק שהם כתבו זאת לדור שלנו.
 לכן:

(א) אדם אשר זוכה לקבל תוכחה - עליו להבין שזו "מתנה" שה' שלח לו וזה נועד לטובתו בלבד, ומסופר על גדולי ישראל שהיו משלמים משכורת בכסף מלא לאדם שיוכיח אותם ויבדוק את שלמותם בעבודת ה'. צדיקים אלו השכילו להבין את הזכות הזו לשפר את מעשיהם, ואת הרווח שכולו בעצם... רק שלהם.

(ב) אין ספק שמי שיודע את ההלכות והכללים ובידו להוכיח - חובתו לבצע את המלאכה הקדושה ולהיות בכלל מזכה הרבים, ושכרו רב ועצום בזה ובבא.

(ג) כל אדם בתוך ביתו נושא את המשרה של "הרב הראשי והדיין של הבית" ועליו לעמוד בפרץ ולנווט את בני משפחתו ולעזור להם להתקדם בעבודת ה', ואם צריך... אז גם להוכיחם בצורה בונה ולא הורסת - כפי גדרי ההלכה. חכמנו ז"ל גילו לנו שזו חובתו של כל מנהיג וראש משפחה, ואם הוא מתחמק מזה - הוא נתפס על אותו עוון (רמב"ם דעות ו' ז'). אם כן כיצד ידע האדם מה חובתו בעולמו?

אין ספק שעליו ללמוד את הנושא, ולמען התועלת נעלה כאן בעזרת ה' קורס מזורז בעניין הכולל את רוב פרטי הלכות תוכחה, לכל החפץ להחכים.

נ.ב. החומר עיוני ופרטני מאוד ומומלץ לעבור עליו ביסודיות, ובמקרה שפרט מסוים לא מובן בו - לברר אותו מול מורה הוראה.

פרשת ויקרא

- 1) דבר שאינו מפורש בתורה, אפילו שעיקרו מהתורה, במקום שיודע בוודאות שלא יתקבלו דבריו - לא יוכיח, מהנימוק מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (תר"ח מר"ן ורמ"א ב'). משום שיש חשש שלא יקבל החוטא את דבריו מחמת שקל בעיניו הדבר, וימשיך לעמוד במריו מתוך זדון (מ"ב ס"ק ג').
- 2) אם לא ברור בוודאות שלא יתקבלו דבריו ויש לו ספק בכך - חייב להוכיח (מ"א א' מ"ב ס"ק ג'), הן את הרבים והן את היחיד (מ"ב ס"ק ד'), ואפילו אם מדובר בחטא שהוא מדרבנן (מ"ב ס"ק ג').
- 3) כל זה כאשר החוטא חוטא בשוגג, שאז אין להוכיחו אם "ברור" שלא יקבל את התוכחה. אך אם החוטא חוטא במזיד - אפילו אם ברור שלא יקבל את התוכחה חייבים להוכיחו (מ"ב ס"ק ה'). אלא שאת הרבים יוכיח רק פעם אחת (הג"ה ומ"ב ס"ק ח'), אך את היחיד יוכיח עד שהחוטא ינזוף בו - ולאחר מכן אסור להמשיך להוכיח אותו (מ"א ג'). [אומנם במ"ב ס"ק י"א הביא זאת בשם י"א, אך פוסקי זמנינו מורים שזו ההנהגה בדורנו].
- 4) מה שאמרנו שיש פטור מלהוכיח את השוגג (בדבר שאינו מפורש בתורה - וגם ברור שלא ישמע החוטא לתוכחה), זה רק על דבר שרבים נכשלים בו. אך אם מדובר בדבר שרק מעט שוגגין בו - מצווה להוכיח אף שהחוטא לא ישמע לתוכחה - ולא חוששים לנימוק של "מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, כדי להציל את המון העם שלא יגררו אחר אותו מיעוט (שעה"צ ס"ק ג').
- 5) כל זה אם החוטא עבר על דבר שאינו כתוב בתורה בפירוש. אך אם החוטא עבר על דבר שכתוב בתורה בפירוש - חובה להוכיחו גם אם ברור למוכיח שהחוטא לא יקבל את התוכחה, משום שברור שהחוטא חוטא במזיד (מ"ב ס"ק ו').
- 6) אם באמת ניכר מהמעשה שהחוטא חטא בשוגג, אפילו שהחטא הוא דבר הכתוב מפורש בתורה, אם ברור שלא יקבל החוטא את התוכחה - נראה שאין להוכיחו (משמעות מ"ב ס"ק ו').
- 7) חטא שנשתרש והפך למנהג רע עד כדי כך שנוהגים בו בפרהסיה, הרי הוא בגדר "ברור שלא ישמע המוכיח לתוכחה". ואם החוטא חָטָא "בשוגג" - לא יוכיח את החוטא. אך אם החטא נעשה במזיד - עדין יש חיוב להוכיח (ביאור"ל ד"ה ודווקא, בתוספת משמעות מ"ב ס"ק ו').
- 8) במקום חשש סכנה - לא יוכיח את החוטא (מ"ב ס"ק ז'), וכן הדין גם במקום שיש חשש שהחוטא ישנא את המוכיח או ינקום בו (ביאור"ל ד"ה חייב להוכיחו).
- 9) פורק עול - מומר להכעיס או מחלל שבת בפרהסיה שיצא מכלל עמיתך - לא חייבים להוכיחו, ומומר לתיאבון ומחלל שבת שלא בפרהסיה צ"ע אם צריך להוכיחו (ביאור"ל ד"ה אבל אם).
- 10) יחיד החוטא בסתר - יוכיחו בסתר, ובחוטא בגלוי יוכיחו מיד - כדי שלא יתחלל כבוד שמים (מ"ב ס"ק י').
- 11) במקום שצריך להוכיח ולא מוכיח, נענש על אותו עוון (רמב"ם דעות ו' ז').
- 12) המוכיח ידבר בנחת, בלשון רכה, ויודיעו שמחפש את טובתו ולהביאו לחיי העולם הבא (רמב"ם דעות ו' ז'), ולא ידבר עימו קשות ולא יכלימנו. במה דברים אמורים? בדברים שבין אדם לחבירו. אבל בדברי שמים - מוכיחין אותו בסתר, ואם לא שב - מוכיחין אותו בגלוי... כמו שעשו כל הנביאים לישראל (רמב"ם

פרשת ויקרא

דעות ו' ח'.

13) התוכחה חייבת לבוא "מלב אוהב" ומתוך מטרה טהורה בלבד של תועלת ושיפור איכות הזולת, כמו האב המוכיח את בנו העושה זאת מתוך כאב ומניעים טהורים, בכדי לשפר את דרכיו. אנו למדים זאת מהקדוש ברוך הוא, כפי שנאמר "כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהָב ה' יוֹכִיחַ, וְיִכָּאֵב אֶת בְּנֵי יִרְצָה (משלי ג' י"ב).

14) במקום שהאדם מסתפק מה הדין - אל לו להתחמק מתפקיד המוכיח, אלא עליו לשאול מורה הוראה מה עליו לעשות. שהרי רובץ עליו חיוב דאורייתא של "הוכח תוכיח", ועליו לברר מול הרב מה רצון ה' ממנו כעת. כמובן שאם האדם לא יודע את ההלכה, אין לו רשות להוכיח, ועל זה נאמר "שב ואל תעשה - עדיף".